

David Haskell

Het geheime leven van bomen

Twaalf bomen, twaalf verhalen:
wat ze ons vertellen over de inhoud
en schoonheid van het leven

Vertaald door Bonella van Beusekom

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9277-7

ISBN 978-94-023-1128-0 (e-book)

NUR 320

Oorspronkelijke titel: *The Songs of Trees*

Omslagontwerp: Pinta Grafische Producties

Omslagbeeld © Oksanaok | Dreamstime.com

Auteursfoto © Katherine Lehman

Zetwerk: Steven Boland

© 2017 David George Haskell

© 2018 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Voor mijn ouders
Jean en George Haskell*

Inhoud

Voorwoord	9
Deel I	
Kapokboom	15
Balsemzilverpar	46
Sabelpalm	77
Zachte es	102
<i>Intermezzo: mitsumata</i>	117
Deel II	
Hazelaar	125
Mammoetboom en ponderosaden	144
<i>Intermezzo: esdoorn</i>	178
Deel III	
Populier	187
Sierpeer	215
Olijfboom	244
Japanse witte den	273
Dankwoord	287
Bibliografie	292
Register	313

Voorwoord

De Grieken uit de tijd van Homerus bezongen iemands roem, *kleos*, in liederen. De herinnering aan en melodie van iemands leven leefden voort in trillingen in de lucht.

Wie luistert, komt te weten wat blijft.

Op zoek naar ecologische *kleos* legde ik mijn oor te luisteren bij bomen. Ik vond alleen geen helden, geen individuen waar de geschiedenis omheen draait. Wat ik wel vond was het levende geheugen van bomen, dat zich openbaart in hun liederen en verhaalt van de gemeenschap van het leven, van een netwerk van relaties. Wij mensen horen als bloedverwanten en deel van de gemeenschap ook bij dat verhaal.

Wie luistert, hoort onze eigen stemmen en die van onze familie.

Elk hoofdstuk van dit boek houdt zich bezig met het lied van een specifieke boom: de fysische eigenschappen van het geluid, de verhalen die het tot leven wekten en onze eigen lichamelijke, emotionele en intellectuele reactie daarop. Vaak gaat dat lied onder de akoestische oppervlakte schuil.

Wie luistert, zet daarom een stethoscoop tegen het landschap om te horen wat zich daaronder afspeelt.

Ik zocht bomen op plekken waar de natuur heel anders leek. De eerste hoofdstukken van het boek bestaan uit verhalen van bomen die ver van mensen lijken te leven. En toch zijn de levens van die bomen en die van ons, verleden en toekomst, met elkaar vervlochten. Sommige van die relaties zijn even oud als het leven zelf; andere zijn herhalingen van oude thema's in onze industriële tijd. In de middelste hoofdstukken hou ik me bezig met opgegraven overblijfselen van bomen die al lang dood zijn: met fossielen en houtskool. Die stokoude bomen laten de lijn van biologische en geologische verhalen zien en leggen misschien getuigenis af aan de toekomst. De derde groep hoofdstukken gaat over bomen die in steden en in het veld leven. De mens lijkt er te domineren en de natuur lijkt er afwezig of tijdelijk buiten werking gesteld. En toch is elk wezen doordrongen van de 'wilde' natuur.

Op al die plekken ontstaan de liederen van bomen uit relaties. Hoewel boomstronken er schijnbaar bij staan als geïsoleerde individuen, maakt hun leven korte metten met die atomistische opvatting. Wij – bomen, mensen, insecten, vogels, bacteriën – zijn allemaal meervoudig. Het leven is een vleesgeworden netwerk. Die levende netwerken zijn geen plekken van een alomvattende harmonie, maar er wordt onderhandeld over ecologische en evolutionaire spanningen tussen samenwerking en conflict. Worstelingen die vaak niet resulteren in de evolutie van onafhankelijke, sterkere 'ikken', maar in het opheffen van het 'ik' in relatie.

Omdat het leven een netwerk is, bestaat er geen 'natuur' of 'milieu' los en gescheiden van mensen. Ook wij mensen maken deel uit van de gemeenschap van het leven, die is opgebouwd uit relaties met 'anderen': vanuit biologisch perspectief is de dualiteit mens-natuur, die de basis vormt van veel filosofieën, een illusie. Wij zijn niet op doorreis op deze aarde, zoals veel volksliederen bezingen. En ook zijn we niet de vervreemde wezens uit de lyrische ballades van Wordsworth, die uit de natuur in een 'stilstaan-

de poel' van kunstmatigheid zijn gevallen, waar we 'de prachtige vorm der dingen' misvormen. Ons lichaam en onze geest, onze 'wetenschap en kunst' blijven even natuurlijk en wild als ze altijd al zijn geweest.

We kunnen niet uit de liederen van het leven stappen. Die muziek heeft ons gemaakt tot wie we zijn.

Onze ethiek moet daarom een ethiek van erbij horen zijn. En dat wordt des te urgenter door de vele manieren waarop menselijk handelen de biologische netwerken over de hele wereld verzwakt, verandert en vernietigt. Wie naar bomen, de grote verbinders van de natuur, luistert, leert hoe je kunt leven vanuit de relaties die het leven zijn oorsprong, substantie en schoonheid geven.

DEEL I

Kapokboom

In de buurt van de rivier de Tiputini, Ecuador

0°38'10.2" Z.B., 76°08'39.5" W.L.

Het mos is gaan vliegen en tilt zichzelf omhoog op zulke rag-dunne vleugels dat het licht die nauwelijks opmerkt als het langskomt: de zon geeft het slechts een zweem van kleur. Blaadjes spreiden zich uit en de mosplantjes zweven aan lange draden. Een vezelig anker kluistert elk vliegend stuk mos aan de zwerm schimmels en algen die elke boomtak bedekken. Anders dan hun gehurkte en gebogen familieleden in de rest van de wereld, leven deze mossen waar water geen oppervlakte, geen grenzen heeft. Hier is de lucht water. Mossen groeien als draderige zeewieren midden in zee.

Het bos drukt zijn lippen op elk wezen en ademt uit. Wij ademen dat in: warm, geurig, bijna als van een dier, en het lijkt direct van het bloed van het bos onze longen in te stromen. Beziel, intiem, verstikkend. 's Middags gaan de mossen zweven, maar wij mensen liggen op onze rug, opgekruld in de vruchtbare buik van het leven. We zijn bij het middelpunt van het Yasuní-biosfeerreservaat in West-Ecuador. Om ons heen groeit 16.000 vierkante kilometer regenwoud in een nationaal park, een etnisch reservaat en bufferzone, verbonden met nog meer bos aan de andere kant van de Colombiaanse en Peruaanse grens, dat, hoog uit de lucht

vanuit satellieten gezien, een van de grootste groene plekken op aarde vormt.

Regen. Elke paar uur regen, die een taal spreekt die uniek is voor dit bos. Maar de regen in het Amazonegebied is in wat die te vertellen heeft niet alleen anders als het gaat om de hoeveelheid – elk jaar valt er drieënhalve meter, zes keer de hoeveelheid van het grijze Londen – maar ook als het gaat om woordenschat en grammatica. Onzichtbare sporen en fytochemische stoffen maken de lucht boven het bladerdak wazig. Die aerosolen zijn de ‘zaadjes’ waarop waterdamp hecht en vervolgens aangroeit. Elk theelepeltje lucht daar bevat duizend of meer van die deeltjes en toch is de mist er tien keer minder dicht dan erbuiten. Waar mensen zich in groten getale ophopen, stoten wij in de lucht miljarden deeltjes uit motoren en schoorstenen uit. Net als bij vogels die een stofbad nemen, zorgt het krachtige gefladder van ons industriële leven voor mist. Elk vervuild deeltje, elk zanddeeltje of elke spore uit een bos is een potentiële regendruppel. Het regenwoud is uitgestrekt en boven het grootste deel daarvan is de lucht grotendeels het product van het bos, niet van de activiteiten van nijvere vogels. Soms brengt de wind een portie zand uit Afrika of smog uit een stad, maar meestal spreekt het Amazonegebied zijn eigen taal. Doordat er minder deeltjes in de lucht zitten en er ruimschoots voldoende water is, zwellen waterdruppels op tot gigantische afmetingen. De regen valt in grote lettergrepen, fonemen die niet lijken op de afgemeten taal die de regen van de meeste andere landmassa’s spreekt.

Vallend water maakt op zichzelf geen geluid, dus we horen de regen pas door de vele vertalingen van de voorwerpen die hij onderweg tegenkomt. Net als elke taal, vooral één die rijkelijk stroomt en zoveel wachtende tolken heeft, kan die zich op allerlei manieren uiten: wolkbreuken gaan schreeuwend tekeer op tinnen daken; de regen kletst op de vleugels van honderden vleermuizen, elke druppel slaat te pletter en valt vervolgens in de rivier waar de vleermuizen overheen strijken; zware mistige wolken zakken in de kruinen van bomen en bevochtigen bladeren zonder dat er

een druppel valt – hun aanraking maakt het geluid van een inkt-penseel op papier.

De bladeren van planten spreken de taal van de regen het vloei-endst. De plantenrijkdom bereikt hier een omvang die zijn weerga nergens op aarde kent. Meer dan zeshonderd soorten bomen le-ven er op slechts één hectare, meer dan in heel Noord-Amerika. En onderzoeken we de hectare ernaast, dan kunnen we nog meer soorten op de lijst zetten. Elke keer dat ik er kom, is mijn steun en toeverlaat in die botanische verwarring en verrukking een kapok-boom, een *Ceiba pentandra*, die veel lokale mensen ‘ceibo’ noe-men, wat je uitspreekt als ‘sé-bo’. Negenentwintig stappen moet ik zetten om eromheen te lopen, stappen die ik om steunwortels heen moet zetten die er straalsgewijs uitsteken, elke wortel begint op hoofdhoogte aan de stam en gaat dan schuin naar beneden het bos in. De stam is drie meter in doorsnede, een meter meer dan de zuilen die het Parthenon dragen. Ondanks zijn indrukwekkende grootte is de boom lang niet zo oud als de pijnbomen, olijfbomen en mammoetbomen, die in koude of droge klimaten leven die duizenden jaren oud kunnen worden. In het Amazonegebied, vol schimmels en insecten, worden maar een paar kapokbomen meer dan een paar honderd jaar. Ecologen schatten dat deze boom tus-sen de 150 en 250 jaar oud is. De boom is dus niet groot omdat hij oud is, maar omdat jonge kapokbomen elk jaar twee meter de lucht in schieten en sterk hout en chemische verdediging opofferen aan een snelle groei. De bovenste takken van de kroon van de kapok-boom vormen een brede koepel tien meter boven de omringende bomen, die al veertig meter hoog zijn, zo hoog dus als een mense-lijk gebouw van tien verdiepingen. Hoog in de kroon gezeten zie ik een bladerdak dat niet lijkt op dat van een gematigd bos, dat relatief gelijkmatig is. Een stuk of tien andere ceibo’s groeien er tussen mijn oog en de horizon, en allemaal verheffen ze zich uit het ongelijke, gebarsten oppervlak van de omringende bomen.

De kapokboom is een reuzenboom. En een *axis mundi*? Mis-schien, maar het geluid van de regen ontzenuwt elke poging om de